

До спеціалізованої вченої ради

ДФ 26.007.064

*у Національній академії внутрішніх справ,
03035, м. Київ, Солом'янська пл., 1*

ВІДГУК

**опонента доктора юридичних наук, професора, заслуженого юриста України
ОРТИНСЬКОГО Володимира Львовича на дисертацію
ЗЕЛЬКІНОЇ Тетяни Євгенівни «Обмеження майнових прав осіб у
кримінальному провадженні на стадії досудового розслідування», подану
на здобуття ступеня доктора філософії в галузі знань 08 «Право» за
спеціальністю 081 «Право»**

Актуальність теми дослідження. У кримінальному процесі питання обмеження майнових прав осіб завжди стояло доволі гостро, оскільки діяльність органів досудового розслідування, прокуратури і суду не може бути ефективною, якщо вона не має у своєму арсеналі різноманітних засобів впливу на поведінку окремих осіб, які залучаються до кримінального провадження, можливості обмеження майнових прав осіб у випадках, передбачених законом.

Чинний Кримінальний процесуальний кодекс України суттєво змінив підходи до врегулювання підстав та порядку обмеження майнових прав осіб у кримінальному провадженні на стадії досудового розслідування.

Зокрема, законодавець, дбаючи про права і свободи людини, ускладнив як в якісному, так і в кількісному плані нормативне регулювання запобіжних заходів, правову регламентацію підстав, умов і процесуального порядку їх застосування у кримінальному провадженні.

Завданням слідчого, прокурора є організація досудового розслідування щодо встановлення обставин в кожному кримінальному провадженні таким чином, щоб при цьому не страждали права, свободи і законні інтереси громадян – суб'єктів кримінального судочинства. Відтак актуальними для науки питаннями є розкриття сутності обмеження майнових прав осіб у кримінальному провадженні на стадії досудового розслідування, визначення шляхів їх захисту (відновлення) та запобігання такому обмеженню.

Більш того, судова практика та правозастосовна діяльність слідчих, прокурорів, адвокатів, суддів також свідчить про наявність проблем обмеження майнових прав осіб у кримінальному провадженні на стадії досудового розслідування. Дисертантка підтверджує це статистичними даними, отриманими в ході емпіричного дослідження, а саме: 287 опитаних

респондентів зазначили про необхідність реформування законодавчої бази, що стосується обмеження майнових прав осіб на досудовому розслідуванні.

Актуальність роботи підкреслюється й тим, що обрана тема дослідження відповідає як загальнодержавним, так і відомчим пріоритетам стосовно забезпечення національної безпеки та протидії злочинності. Дисертація ґрунтується на положеннях Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020», схваленої Указом Президента України від 12 січня 2015 року №5/2015, Стратегії реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 роки, схваленої Указом Президента України від 20 травня 2015 року № 276/2015, Національної стратегії у сфері прав людини, затвердженої Указом Президента України від 25 серпня 2015 року № 501/2015, Стратегії розвитку органів системи Міністерства внутрішніх справ на період до 2020 р., затвердженої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 15 листопада 2017 р. № 1023-р, та Плану заходів з її реалізації, затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 21 серпня 2019 року № 693-р. Дослідження відповідає Тематиці наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок на 2020–2024 роки, затвердженої наказом Міністерства внутрішніх справ України від 11 червня 2020 року № 454; Пріоритетних напрямів наукових досліджень Національної академії внутрішніх справ на 2018–2020 рр. (рішення Вченої ради від 26 грудня 2017 р., протокол № 28). Тему дисертації затверджено рішенням Вченої ради Національної академії внутрішніх справ 30 жовтня 2018 року (протокол № 17) і зареєстровано Координаційним бюро Національної академії правових наук України (№ 919, 2018 рік).

Разом з тим, незважаючи на значну кількість наукових публікацій, вчені й досі не дійшли єдиної думки щодо сутності обмеження майнових прав осіб у кримінальному провадженні на стадії досудового розслідування, а також процесуальних особливостей їх провадження та низки інших питань, які мають суттєве значення для ефективного розслідування кримінальних правопорушень. Усе це дає можливість сторонам кримінального провадження на власний розсуд тлумачити окремі положення закону, що, своєю чергою, створює сприятливі умови для необґрунтованого порушення, а також обмеження прав та свобод, законних інтересів учасників кримінального провадження, залучених до проведення окремих слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій, а також заходів забезпечення кримінального провадження.

Безперечно, дисертаційна робота Т. Є. Зелькіної має наукове теоретичне і практичне значення, що підтверджується якісним змістовним наповненням та об'єктивною науковою цінністю наведених результатів й запропонованих для імплементації у вітчизняне законодавство пропозицій.

Аргументи, які наведені дисертанткою на обґрунтування актуальності обраної теми, переконують у необхідності та своєчасності її дослідження. Зазначимо, що проблема, яка досліджується, не втрачає, а навпаки набуває актуальності в світлі тих змін, що відбулися у зв'язку з набуттям чинності Кримінального процесуального кодексу України, прийнятого 2012 року. З цих міркувань, дисертаційне дослідження Т.Є. Зелькіної видається безумовно актуальним.

Достовірність та обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, забезпечені: 1) логічною побудовою методики дослідження; 2) широтою та різноманітністю опрацьованої джерельної бази. Дисертантка виявила неабияке вміння критично аналізувати положення використаних нею теоретичних і нормативних джерел; 3) вдалим використанням результатів оригінального соціологічного дослідження, проведеного у формі анкетування (Google Forms). Загалом було опитано 1033 респонденти - 495 слідчих органів Національної поліції України, Служби безпеки України, Державного бюро розслідувань, Національного антикорупційного бюро України, 150 прокурорів різних рівнів, 264 адвокати, 35 суддів, 89 інших осіб (дізнавачі, спеціалісти-криміналісти, криміналісти, юрисконсультанти, оперативні працівники), які здійснюють свою діяльність у різних регіонах України (Донецька, Дніпропетровська, Запорізька, Київська, Кіровоградська, Миколаївська, Полтавська, Львівська, Сумська, Одеська області та м. Київ), а також власний практичний досвід дисертантки зайняття адвокатською діяльністю.

Високий ступінь обґрунтованості результатів дослідження зумовлений внутрішньо узгодженою структурою дисертаційної роботи. Дисертація складається з анотації українською та англійською мовами, вступу, трьох розділів, що об'єднують дев'ять підрозділів, висновків, списку використаних джерел (232 найменування на 26 сторінках) і 6 додатків на 25 сторінках. Повний обсяг дисертації становить 291 сторінку, із них обсяг основного тексту – 227 сторінок.

Крім того, при обґрунтуванні наукових положень, висновків і рекомендацій дисертанткою використано широке коло вітчизняних та зарубіжних наукових джерел у галузі загальнотеоретичної юриспруденції, філософії, логіки, кримінального процесуального та міжнародного права. При цьому потрібно зауважити, що наукові джерела використані здобувачкою переважно критично – з аналізом, коректною полемікою та аргументацією власного підходу до тих або інших положень, висновків чи пропозицій їх авторів, що свідчить про високу загальну культуру дослідниці.

Зазначене засвідчує про належну обізнаність дисертантки в досліджуваних питаннях, що забезпечило достатній рівень обґрунтованості сформульованих у дисертації висновків.

Наукова новизна отриманих дисертанткою результатів визначається тим, що запропонована наукова робота є одним із перших у вітчизняній юридичній науці в умовах реалізації нового кримінального процесуального законодавства та конституційних змін комплексним дослідженням теоретичних і практичних проблем обмеження майнових прав осіб у кримінальному провадженні на стадії досудового розслідування, в якому, на основі критичного опрацювання положень теорії кримінального процесу, аналізу правозастосовної практики сформульовано висновки концептуального характеру, що дозволяють вирішити низку завдань практико-прикладного характеру.

Характеристика змісту роботи. Зміст дисертації має достатньо високий теоретичний та науково-методологічний рівень виконання поставлених завдань. Теоретичний підхід надав можливість авторці аргументовано визначити власну позицію щодо низки питань предмета дослідження. Безумовною перевагою роботи є логічність і послідовність викладення матеріалу.

Так, у *першому розділі «Теоретичні основи дослідження обмеження майнових прав осіб у кримінальному провадженні на стадії досудового розслідування»*, дисертантка аналізує стан наукового розроблення та законодавчої регламентації проблем застосування обмеження майнових прав осіб у кримінальному провадженні на стадії досудового розслідування. Зокрема, Т.Є. Зелькіна зазначає, що на сьогодні питання обмеження майнових прав осіб досить детально розроблені у конституційно-правовій та цивільно-правовій науці. Разом з тим, у науці кримінального процесуального права здебільшого розглядалися питання забезпечення прав людини в цілому, у тому числі недоторканості житла громадян. Власне, це й обумовило предмет дослідження.

Для досягнення поставленої мети і виконання зумовлених нею завдань, а також наукового обґрунтування результатів дослідження використано комплекс загальнонаукових і спеціально-наукових методів, які застосовуються в юридичній науці.

На підставі вивчення окреслених питань Т. Є. Зелькіна пропонує авторське визначення поняття «обмеження майнових прав осіб у кримінальному провадженні на стадії досудового розслідування», а також визначає та диференціює фактори обмеження майнових прав у кримінальному провадженні. Крім того, дисертанткою визначено умови та мету обмеження майнових прав осіб у кримінальному провадженні.

З метою виявлення як спільних, так і відмінних правових норм, що регулюють порядок обмеження майнових прав осіб у кримінальному провадженні, та розробки на цій основі рекомендацій з удосконалення кримінального процесуального законодавства України в частині його регламентації, дисертанткою досліджено зарубіжний досвід правового регулювання та правозастосовної практики щодо обмеження майнових прав осіб у кримінальному провадженні на стадії досудового розслідування. Зрештою Т. Є. Зелькіна констатує, що розглянутий досвід обмеження майнових прав осіб у кримінальному провадженні у низці країн Європейського Союзу дозволяє стверджувати, що чинне кримінальне процесуальне законодавство України значною мірою інтегроване у європейський правовий простір щодо регламентації кримінальних процесуальних правовідносин.

У другому розділі дисертації *«Обмеження майнових прав осіб під час проведення окремих слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій у кримінальному провадженні на стадії досудового розслідування»* авторкою акцентується, що достатніми підставами для обмеження майнових прав осіб під час проведення обшуку та огляду, пов'язаних з проникненням до житла чи іншого володіння особи є обов'язкова сукупність юридичних та фактичних підстав. Разом з тим, Т. Є. Зелькіна звертає увагу, що на практиці виникають ситуації коли володілець майна, дозвіл на вилучення якого прямо зазначений в ухвалі про обшук, позбавлений можливостей захистити своє право. Таке майно не має правового статусу – ні арештованого, ні тимчасово вилученого. Відповідно, позбавлене і механізмів захисту. У зв'язку з цим, запропоновано внести зміни до ч. 7 ст. 236 КПК України (Виконання ухвали про дозвіл на обшук житла чи іншого володіння особи), а саме: «При обшуку слідчий, прокурор має право проводити вимірювання, фотографування, звуко- чи відеозапис, складати плани і схеми, виготовляти графічні зображення обшуканого житла чи іншого володіння особи чи окремих речей, виготовляти відбитки та зліпки, оглядати і вилучати документи, тимчасово вилучати речі, які мають значення для кримінального провадження. Предмети, які вилучені законом з обігу, підлягають вилученню незалежно від їх відношення до кримінального провадження. Вилучені речі та документи не відносяться до предметів, які вилучені законом з обігу, вважаються тимчасово вилученим майном».

Також авторкою досліджено основні положення організації обстеження житла чи іншого володіння особи, моніторингу банківських рахунків. Т.Є. Зелькіною окреслено процесуальний порядок проведення моніторингу банківських рахунків, визначено проблемні питання їх реалізації та запропоновано дієві шляхи вирішення. До недоліків процесуальної

регламентації моніторингу банківських рахунків, на думку дисертантки належать: недостатня юридична визначеність процедури провадження; невизначеність процесуальної форми фіксації виявленої доказової інформації; неврегульованість процедури дій посадових осіб, які можуть бути спрямованими на можливість тимчасової затримки банківських операцій в інтересах слідства, коли повідомлення про оформлювані банківські операції здійснюється до їх виконання. Авторка зазначає, що інші правоохоронні органи обмежені в праві проводити моніторинг банківських рахунків. Відповідно, дисертантка пропонує внести зміни до ст. 269¹ КПК України, передбачивши право відповідних органів досудового розслідування проводити моніторинг банківських рахунків.

У розділі 3 дисертації *«Заходи забезпечення кримінального провадження, що обмежують майнові права осіб у кримінальному провадженні на стадії досудового розслідування. Підстави їх застосування»*, дисертантка визначає підстави накладення грошового стягнення у кримінальному провадженні, а також розкриває передбачений чинним законодавством порядок його накладення. Крім того, Т.Є. Зелькіна вказує, що проблемні питання у практичній діяльності зумовлені тим, що на практиці трапляється ситуація коли слідчий з причин надмірної завантаженості або з інших причин відмовляється самостійно звертатися до слідчого судді з відповідним клопотанням і потерпілий фактично не має дієвих засобів реалізації своїх прав. Відтак цілком обґрунтованою є пропозиція спростити процедуру отримання дозволу на тимчасовий доступ до речей та документів слідчим. Більш того, це підтверджується результатами емпіричного дослідження.

Слушною видається ідея щодо надання потерпілим та їх представникам права на подання відповідних клопотань про здійснення тимчасового доступу до речей та документів.

Дисертанткою з'ясовано, що на сьогодні арешт майна є одним із найбільш поширених заходів обмеження майнових прав осіб у кримінальному процесі на етапі досудового дослідження. Досліджено юридичну природу накладення арешту на майно в кримінальному провадженні.

Заслужовує на увагу позиція автора про недоцільність виключити із КПК України вказівку на можливість арешту майна з метою забезпечення збереження речових доказів, оскільки це призведе до відсутності судового контролю в частині порушення майнових прав громадян і унеможливить їх захист так як таке майно буде позбавлено процесуального статусу як арештованого, так і тимчасово вилученого. Особливого значення це набирає в контексті того, що власником такого майна може бути будь – яка особа, а не тільки підозрюваний чи обвинувачений.

Дисертантка зазначає щодо доцільності надання права прокурору на попередній арешт майна в будь – якому тяжкому, або особливо тяжкому кримінальному провадженні з подальшим судовим контролем.

Зазначене надає можливість дисертантці сформулювати обґрунтовані висновки та пропозиції з удосконалення змісту окремих статей КПК України.

Переконливими та плідними для обґрунтування репрезентованих наукових висновків є додатки на 25 сторінках. У тексті дисертації авторка використовує результати власних емпіричних досліджень.

Структура роботи, виклад її тексту, оформлення здійснені відповідно до вимог, які висуваються до дисертацій.

Повнота викладу в наукових публікаціях, зарахованих за темою дисертації положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Основні положення і висновки дисертаційного дослідження відображені у 12 наукових публікаціях, серед яких 7 наукових статей – у збірниках, включених МОН України до переліку наукових фахових видань з юридичних наук, з них – 1 у зарубіжному науковому виданні, та 5 тез – у збірниках матеріалів міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях, круглих столах.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що теоретичні положення, викладені в дисертації, а також сформульовані висновки та пропозиції мають прикладний характер, використовуються та можуть бути використані у *законотворчій діяльності* – для вдосконалення окремих положень чинного законодавства України, під час розроблення законопроектів про внесення змін і доповнень до чинного КПК України з метою його вдосконалення в частині, що стосується обмеження майнових прав осіб у кримінальному провадженні на стадії досудового розслідування (акт впровадження Комітету Верховної Ради України з питань правоохоронної діяльності від 12.04.2021 № 41 ВР, довідка впровадження Комітету Верховної Ради України з питань антикорупційної політики від 19.04.2021 № 16-02/01/2021); *практичній діяльності* – підготовлені пропозиції можуть бути використані працівниками суду та прокуратури під час участі в спрощених форм кримінального провадження в суді першої інстанції (акт впровадження Головного слідчого управління Національної поліції України від 15.02.2021); *освітньому процесі* – для підготовки лекцій, навчальних програм, тестових завдань, під час проведення різних видів занять з дисциплін «Кримінальний процес України», а також спецкурсів, що розробляються в Національній академії внутрішніх справ України та присвячені питанню захисту обмежених майнових прав осіб у кримінальному провадженні (акт впровадження Національної академії внутрішніх справ від 07.06.2021).

Дискусійні положення та зауваження до дисертації. Не деталізуючи далі численні здобутки та позитивні аспекти виконаної дисертаційної роботи, загалом позитивно оцінюючи науково-теоретичну та практичну значущість дисертаційного дослідження Т. Є. Зелькіної, її наукову новизну та можливість використання позицій і рекомендацій дисертантки в подальших наукових розробках, правотворчій діяльності, освітньому процесі, а також правозастосовній діяльності, необхідно звернути увагу на окремі суперечності, спірні положення, які, на наш погляд, потребують або додаткової аргументації, або ж спеціальних роз'яснень, зокрема:

1. Дисертантка вказує, що емпіричну базу дослідження становлять статистичні та аналітичні матеріали Офісу генерального прокурора, рішення Європейського суду з прав людини, Конституційного Суду України, Верховного Суду, судова практика, доступна в Єдиному державному реєстрі судових рішень, зведені дані опитування 1033 осіб (495 слідчих органів Національної поліції України, Служби безпеки України, Державного бюро розслідувань, Національного антикорупційного бюро України, 150 прокурорів різних рівнів, 264 адвокати, 35 суддів, 89 інших осіб тощо.

Утім, видається, що доцільно було б також вивчати матеріали конкретних кримінальних проваджень, у яких застосовується обмеження майнових прав осіб у кримінальному провадженні на стадії досудового розслідування задля можливості комплексного вивчення практичних проблем застосування деяких заходів забезпечення кримінального провадження. Це б суттєво підсилило обґрунтованість висновків та пропозицій дисертантки.

2. У підрозділі 1.3 дисертантка досліджує зарубіжний досвід правового регулювання та правозастосовної практики щодо обмеження майнових прав осіб у кримінальному провадженні на стадії досудового розслідування. До прикладу, проаналізовано процесуальне законодавство таких європейських країн як Федеративної Республіки Німеччини, Французької Республіки, Чеської Республіки, Республіки Естонія тощо. Очевидно, дане дослідження проводилось з метою переймання передового досвіду країн Євросоюзу у подоланні проблем, що виникають під час обмеження майнових прав осіб у кримінальному провадженні. Проте, у роботі залишається незрозумілим, який позитивний досвід і яких країн Євросоюзу дисертантка пропонує запозичити у вітчизняне законодавство. На нашу думку, цей висновок потребує уточнення.

3. Не видається обґрунтованим підхід авторки щодо необхідності внесення змін до ч. 3 ст. 234 КПК України «Обшук», а саме пропонується зазначати в клопотанні про проведення обшуку посаду, звання, ПІБ оперативного співробітника(ків), які будуть надавати допомогу при проведенні обшуку. Убачається, що це питання вже врегульовано законодавчо визначеною

можливістю залучати оперативних працівників до проведення слідчих дій. Зокрема, у ст. 40 КПК України зазначається, що слідчий органу досудового розслідування може доручати проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій відповідним оперативним підрозділам. Тому дана позиція потребує більшої аргументації.

4. Додаткової аргументації потребує позиція авторки щодо необхідності внесення змін до ч. 7 ст. 236 КПК України, а саме в частині необхідності ініціювання питання про арешт майна, на вилучення якого надано безпосередній дозвіл в ухвалі слідчого судді про обшук. На нашу думку, такі зміни фактично призведуть до необґрунтованого ускладнення досудового розслідування та будуть містити певні дублювання.

Зазначені офіційним опонентом зауваження носять, головним чином, дискусійний характер, відображають власну наукову позицію, яка може не співпадати ані з позицією дисертантки, ані з позицією членів спецради, й можуть слугувати підставою для наукової полеміки під час прилюдного захисту дисертації. При цьому, зроблені офіційним опонентом зауваження і побажання не впливають на високу позитивну оцінку дисертації, не піддають сумніву основні наукові результати, отримані дисертанткою, і лише підтверджують складність і злободенність досліджуваної Т. Є. Зелькіною проблематики.

Оцінка змісту дисертації, її завершеність в цілому, оформлення. Дисертація Зелькіної Тетяни Євгенівни «Обмеження майнових прав осіб у кримінальному провадженні на стадії досудового розслідування» є завершеною кваліфікаційною працею, яка має важливе теоретичне і практичне значення для науки кримінального процесуального права. Дисертанткою отримані науково обґрунтовані результати, що в сукупності розв'язують наукове завдання, що полягає у вирішенні комплексу теоретичних та практичних проблем правового регулювання обмеження майнових прав осіб у кримінальному провадженні на стадії досудового розслідування. У підсумку, сформульовано низку висновків, пропозицій та рекомендацій, спрямованих на вдосконалення обмеження майнових прав осіб під час проведення окремих слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій у кримінальному провадженні на стадії досудового розслідування, а також заходів забезпечення кримінального провадження, що обмежують майнові права осіб у кримінальному провадженні на стадії досудового розслідування.

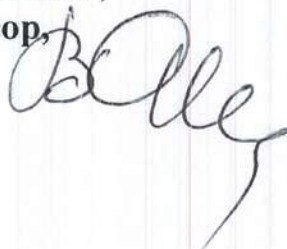
Зміст дисертації відповідає заявленій дисертанткою науковій спеціальності (081 – «Право»), робота пройшла належну апробацію. Дисертація є кваліфікованою, завершеною працею, у якій не виявлено порушень академічної доброчесності. Дослідження підготовлено зрозумілою, юридично й літературно

грамотною мовою. Оформлення дисертації загалом відповідає встановленим МОН України вимогам.

Дисертація відповідає вимогам Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 6 березня 2019 року № 167, а її авторка, – Зелькіна Тетяна Євгенівна, на основі публічного захисту заслуговує на присудження їй ступеня доктора філософії зі спеціальності 081 – «Право».

Опонент:

**Директор інституту права, психології
та інноваційної освіти Національного
університету «Львівська політехніка»,
доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України**

В. Л. Ортинський

_____.2021

**Вчений секретар
Національного університету
«Львівська політехніка»
к.т.н., доцент**

Р. Б. Брилинський